ZAGREB, Kaptol 11
Telefon 61-23

NASTUPNI GOVOR

D^RA. ANTUNA KRŽANA

PRIGODOM NJEGOVE INŠTALACIJE

ZA SVEUČILIŠTNOGA REKTORA

DNE 19. LISTOPADA 1876.

U ZAGREBU

TISAK DIONIČKE TISKARE.

NASTUPNI GOVOR

D^RA. ANTUNA KRŽANA

PRIGODOM NJEGOVE INŠTALACIJE

ZA SVEUČILIŠTNOGA REKTORA

DNE 19. LISTOPADA 1876.

U ZAGREBU

TISAK DIONIČKE TISKARE.

Slavna sveučilištna skupštino!
Svietla i visoko štovana gospodo!

Stupivši na tako častno i odlično mjesto, živo osjećam, koje me imaju krieposti i vrline resiti, da kao rektor magnifikus najvišega učevnoga zavoda u našoj domovini neokaljam časti, nepovriedim dužnosti i neizgubim ljubavi i privrženosti Ako i neimam svih prednosti i vrlina, koje od mene ova častna stolica traži, sviestan sam, da i mene zadahnjuje ona visoka misao i oduševljuje ona plemenita želja, koju nosi svaki vas u grudih svojih, koja napunjuje svako hrvatsko srce, da bude naime naše mlado sveučilište i u trećoj godini svoga života cielomu hrvatskomu narodu neoskvrnjeno svetište istine i prava, živo ognjište svih visokih i plemenitih ideja, pravi baštinik svih kulturnih stečevina ostalih naroda i viekova, napokon da bude središte prosvjete na slavjanskom jugu.

Često odaberu učeni govornici u tako svečani čas koje znamenito, zamašno i zanimivo pitanje iz krila one znanosti, kojoj su se svom dušom posvetili, te najvećim oduševljenjem nastoje tako zanieti slušaoce, da zaneseni ljepotom visokih misli i očarani milotom nakićena i skladna govora prigrle nauku onim silnim žarom, kojim teče iz ustiju vrstna govornika. Nu lasno se dogodi, da su istine, što živu u krilu koje god posebne znanosti, za onoga, koji uz onu znanost cielom dušom prione, vrlo liepe i dražestne, te čim ih dublje po strogoj zna-

nosti razmatra, tim mu se sjajnije i veličanstvenije prikazuju; ali drugim su tvrde i suhe, te nevide ni dražesti ni važnosti, pače mogu mu se čuditi, što ga je tako uzhitilo i čemu se on toliko veseli, kao što su se njekoč čudili glasovitomu matematiku Archimedu, koji pronašav u kupelji novu istinu, te od radosti zaboravivši, da nije odieven, letio po ulicah sirakuskih vičuć iz svega grla, našao sam! A što je najviše, danas stavlja znanost tolike zahtjeve, da je vrlo težko, da nereknem nemožno, jednim govorom temeljito, jasno i podpuno ma koje znamenito pitanje riešiti, te ujedno i strogoj znanosti i ljudskomu srcu zadovoljiti. U taj svečani čas svakomu rodoljubu pred očima lebdi naše mlado sveučilište, koje je hrvatski narod krvavimi žuljevi ruku svojih stvorio i znojem lica svoga oživio, taj sveti hram, posvećen ne krivim bogovom, već svakoj istini i znanosti, kamo hodočaste izabrani i najodličniji sinovi naše domovine, da jim istina um prosvietli i srce oplemeni, da ih ona uznese do one visine prave prosvjete, koja nosi u svojem krilu savršenstvo, blaženstvo i veličanstvo svakomu narodu. Ako nam valja svaku ljudsku zadrugu po svrsi, za kojom teži, omjeriti i ocieniti, to je bez dvojbe sveučilište ona plemenita i usavršena zajednica slobodoumnih duhova, koji bez svake sebičnosti, nežaleć ni truda ni žrtve istinu traže, te od nje i radi nje živu. Istina nas u toj duševnoj zajednici spaja i veže, ona nas na rad potiče, ona nas oduševljuje, ona nas veliča, ona nas čini neumrlimi. Može ju ljudska sebičnost i zloba progoniti, mogu joj ljudske strasti i predsude put zakrčiti, ali čim je veća i trajnija borba, tim je sjajnija njezina pobjeda, te na grobu svojih mučenika slavi svoje i njihovo uzkrsnuće.

Ako je našemu sveučilištu polučiti tako uzvišenu svrhu, dopustit će mi slavna skupština, da iztaknem neke veće pogibelji, koje po mojem smjernom sudu bi mogle

njegov napredak zapriečiti, da se ono neprimakne najkraćim putem svomu uzvišenomu cilju.

Svaka prava znanost posjeduje liepih i uzvišenih istina, koje se tolikim sjajem i veličanstvom prikazuju ljudskomu duhu, da on jasno i nuždno upozna istinu, pravu svoju vjerenicu, te se nje nemože odreći, da se ujedno neodreče života svoga. Ljudski duh zanese se od radosti kad gleda, kako je ogromno i veličanstveno polje ljudskoga znanja, kako je velik i neprestan napredak znanosti, kako znanosti sveudilj rode novih istina, kako svjetlo ljudskoga uma sve to više skida tamnu koprenu, kojom je često najdražestnija istina pokrivena. Ali je isto tako sjegurno, čim dalje umom posižemo, čim se malo dalje otisnemo u kojoj znanosti, tim sve veću težkoću ćutimo, te nam na težkom putu, kojim istinu tražimo svjetlo sve više izčezava, dok posve neizgine, a istina se prikazuje duševnomu oku kao morska pučina, koja neima ni dna ni obala. Ljudski duh se snebiva, kad vidi, kako često najvećim naporom istinu traži, a nemože joj u trag ući, kako se roje bezbrojna pitanja i zagonetke, a znanost ništa neodgovara. Bilo povoljno ili nepovoljno, ako smo iskreni, valja nam i danas u tolikom uzhitu i napredku priznati, da je svaka triezna znanost ograničena i po predmetu, kojim se bavi, i po metodi, kojom se iztražujuć i dokazujuć služi, i po pomagalih, koja joj u pomoć pritiču, te bi bila velika šteta za znanost, a ne manja pogibelj za istinu, kad bismo oduševljeni i opojeni idejom napredka naprečac sve granice ukinuli, ili ih odviše daleko razmaknuli, gdje ljudski duh ništa više nevidi. Nebi čovjek vjerovao, a bit će vam poznato, koliku je pozornost probudio u učenom svietu glasoviti berlinski fisiolog Du Bois-Reymond svojim znamenitim govorom, kad je na skupštini prirodoslovaca i liečnika u Lipsiji god. 1872 označio neoborive granice, u kojih se kreće poznanje

prirode i njezinih pojava. Tim više je mnoge njegov govor uzrujao i smutio, što se dobro zna, da glasoviti Du Bois-Reymond spada medju one učenjake, kojim nemogu dualistički mudroslovci ništa nametnuti, a ipak se je usudio među svoje prijatelje baciti odvažnu rieč „ignorabimus“, na koju se je Häckel toliko razljutio, da mu je pišuć god. 1874 predgovor k antropogeniji moglo pero podnositi onako živahne psovke, koje plemenita usta nikad nebi izustila, da se neokaljaju, a pravoj znanosti ništa nekoriste. Psovke, poruge, podsmievanje nisu dokazi, niti spadaju u sveti hram znanosti, nego na trgove, gdje prostota vlada. Du Bois-Reymond misli, da će se moći iz mekaničkoga gibanja atoma svi pojavi prirode uzročnim vezom protumačiti, nu ostat će uviek dvie neoborive granice, s jedne strane što su atomi i njihova sila po svojoj nutarnjoj bîti, a s druge strane, što je sviest već u svojem prvom početku na koliko je osjećaj, kojih granica neće ljudsko znanje prirode nikad prieći. Nije čudo, da je isti Du Bois-Reymond došao do takova zaključka, kojemu se može na istom temelju još mnogo toga nadovezati i jasno iztaknuti, kao što smo u svojih člancih o posljednjih uzrocih svieta razvili.

Ovdje imam samo dodati, da i sâm Häckel priznaje granice, koje stavlja Du Bois-Reymond ljudskomu znanju o prirodi i njezinih pojavih, s tom opazkom, dok u nas živi narav hrbtenjaka (Wirbelthiernatur), ali s ovom naravju pasti će i granice, koje sada sapinju ljudsko znanje, „immutabimur.“ Nu nemože mi zamjeriti Häckel, ako sam tako tvrdoglav, te nevjerujem, da će ikada ljudski rod na zemlji izgubiti narav hrbtenjaka, jer jošte ćutim tu nesretnu hrbtenicu, koja je kriva tolikomu zlu. I ja se nadam, promienit ćemo se, nu Du Bois Reymond me uvjerava, da moje uvjerenje nepotiče od moje hrbtenice. Ako zaviriš u kritike, kojimi se nastoji bar oslabiti Du Bois-Reymondov govor, opazit ćeš

na prvi pogled, da u znanosti nije moći uviek mudro reći, dva loša ubiše Miloša. Osvjedočit ćeš se opet i ovdje, kako je danas lasno pisati, a težko umovati. Vrlo liepo i sočno označio je Lange ove razsude o Du Bois-Reymondovu govoru, inače pun hvale za takove pisce, koji u njegova jedra pušu, ali ovdje bio je natjeran ponoviti, što je već nekoč Kant Hume-ovim protivnikom nepravedno spotaknuo, da oni upravo ono kao gotovo predpostavljaju, o čem on dvoji, a ono dokazuju o čem on nikad ni dvojio nije.

Upravo napredak zahtieva, da se svaka pojedina znanost strogo kreće u onih granicah, koje opredieljuje i predmet, kojim se bavi, i metoda, kojom se služi, i pomagala, koja joj put krče, a nije sigurno probitačno, ako tko silom vuče u njezin krug i takova zamašna pitanja, o kojih ona sama kao posebna znanost ništa odlučiti nemože. N. pr. kemija i zoologija su ovo zadnje vrieme brzim korakom bez dvojbe silno napredovale, te si u učenom svietu tako ugledno mjesto osvojile, da njihove rezultate niti smije niti može učenjak, komu je do istine i napredka, mimoići. Kao što je stariji učeni sviet za njih tako slabo mario, kao za pitanje, odkud dolazi ime Hrvat, tako danas svi, kojim je do istine i napredka, i na njih bez zamjere i zavisti svoj pogled svraćamo, željno pitajuć, jesu li koju novu istinu opet obrele, da stupe sa svojimi rezultati kao prisjednici na sudište, gdje se razpravljaju takova pitanja, o kojih mogu punim pravom i druge znanosti glasovati. Nu velika je šteta za znanost, a još veća pogibelj za istinu, ako njeki oduševljeni idejom napredka, koji su si za ove znanosti velike zasluge stekli i kao stručnici glasovito ime postigli, svom silom vuku u krug kemičke i zoologičke znanosti veliko i znamenito pitanje, kako je n. p. nastao prvi život na našem planetu, od kuda prvi živi organizam? Rado dopuštamo, može i kemik i zoolog biti uzgredno

metafizik, te si stvoriti ili prisvojiti metafisičku teoriju o prvom početku života, može nju braniti i zagovarati takodjer rezultati, koje podaje, ako ih ima, stroga kemička i zoologička znanost, ali je pogibeljno metnuti u usta kemičke ili zoologičke znanosti, koje su tako ugledne, stroge i realne, metafisičku teoriju, da ju svojim ugledom i ukim i neukim proglase kao zakonitu novorodjenu istinu, a nije čedo njihove utrobe, nego je samo medju mnogimi drugimi kakva takva teorija metafizike. Sam Darwin sjegurno prvi zoolog našega vremena naročito priznaje, što je hvale vriedno, da je za njega, ako ga pitaš, kako je nastao život na zemlji „iztraživanje bez uspjeha i bez svake nade“, a često u njegovih djelih čitaš za svakoga trieznoga učenjaka važnu opomenu, koliko je jošte ljudsko neznanje i u ne toliko važnih razpravah zoologičke znanosti. Liebiga, koj je bio sjegurno kemik prve vrsti, neću ni spomenuti, što on sudi po posljedcih kemičke znanosti o prvom postanku života, da bar danas izbjegnem svakoj sumnji pristranosti. Häckel usuprot, komu se kao zoologu punim pravom duboko klanjamo, goni zoologičku znanost tolikom hitrinom preko njezinih naravskih granica, da brže bolje gradeć mostove preko svih jaza i ponora uhvati u svoj tiek i pitanje, kako je nastao prvi organizam? Tude ne toliko kao zoolog, nego više kao mudroslovac one škole, koja nam je već iz grčke poviesti mudroslovja poznata, kuša na svu silu i to posve mekaničkim putem, pukim slučajem načiniti prielaz, koji spaja organički i neorganički sviet. Ako točno i mirno razmotrim njegove dokaze, neznam, čemu bi se više čudio ili njegovoj odvažnosti, ili njegovoj bezobzirnosti. On sam kao izvrstan zoolog najbolje zna, kako u svoj naravi vlada obćeniti zakon dovoljno potvrdjen induktivnom metodom, kojom se nuždno služi stroga, stvarna zoologička znanost, dok se nerazpline u metafisičke slutnje, da sve živo postaje od zameta,

i nigdje se nije našao do sada trag, da koji živući organizam nije podvržen ovomu zakonu. On sam najbolje zna, da isti njegovi protisti ili moneri, najniži organizmi, imaju svoju majku, te su krivo sudili stariji učenjaci, kad su tvrdili, da nesamo najniži, već takodjer njeki savršeniji organizmi, kao žabe, miševi, zmije neimajuć roditelja nastaju per generationem spontaneam. Aristotel je dapače tvrdio, da ista jegulja, jer nije mogao kod nje naći jajnjaka, nepostaje od jajeta. On sam najbolje zna, da životni proces organizma, neda se uzročnim vezom svesti na sile, koje poznaje kemička znanost, te otuda upravo ništa nesliedi, što se u svih organičkih slučeninah nalazi ugljik. On sam najbolje zna razloge, zašto mu njeki najvrstniji prirodoslovci protuslove, da su najniži organizmi protista, koje je dosada znanost marljivo iztražila, tako jednostavni bez svakoga ustroja, kako bi nas on o tom želio uputiti. On se vrlo uzda u svojoj antropogeniji u onoga protistu, koji kao prasluz pokriva dubljine osobito atlantičkoga mora, te se zove u zoologiji Bathybius. A bit će mu sjegurno poznato, da glasoviti Huxley, koji je god. 1868 toga glasovitoga protista našao, te ga učenomu svietu objavio, sada nas, pošto ga je bolje pregledao, o njem upućuje, da nije drugo, nego hladetinasti talog od sadre (Gyps). Häckelu bit će takodjer sjegurno dobro poznato, kako nam drugi glasoviti prirodoslovci neodobravajuć njegovo mnienje o prvom početku života preporučivaju svoje nazore. Tako n. p. Fechner misli, da su prije na svietu organičke nego neorganičke trošice. Thomson, Tyndall, Helmholtz, Quinet, Preyer naslućuju, da su se zametci života iz drugih nebeskih tjelesa došuljali na naš planet. A Semper vürzburški zoolog progoneć Häckelovu nauku tuži se na njega, zašto je on tako bezobzirno mukom mimoišao druge hipoteze, te nas uvjerava, da život daje ustroj organizmu, a ne obratno. Nu da je na moje, ja bi po-

hvalio Häckela, da je vrlo pametno učinio, što nije ni spomenuo, a kamo li oprovrgavao Thomsonovu-Helmholtzovu nauku, da su zametci života od drugih nebeskih tjelesa došli na naš planet. Jer tim nije upravo ništa rečeno; već je samo pitanje o početku života prenešeno od naše zemlje na drugo koje nebesko tielo; a kako su tamo nastali zametci, ostaje isto pitanje samo s tom razlikom, što je tako daleko odletjelo, da ga više nitko nevidi a najmanje stroga zoologička znanost. Nadalje sunce, od kojega se nekoč odielila naša zemlja i ostali planeti našega sunčenoga sustava, jošte je danas u takovu stanju, da je njegova stvar jošte daleko od onoga prielaza, da bude tvrdim tielom ili kapljevinom, te je njegova toplota strašno velika, astronomi ju računaju na više miljuna stupnjeva, u kojoj bi sigurno poginuli onakovi zametci života, kakove mi na našoj zemlji poznajemo. Ako pako Häckel, Lange i drugi i taj razlog navadjaju, da bi inače morali u vrhunaravskoj svemogućoj sili utočišće tražiti, imam samo dodati, mudroslovje može jošte više takovih razkršća naznačiti. Prigovorit će mi tko, ta učenjaci nedrže sva različna mnienja u kojoj znanosti za čistu istinu, nego ih smatraju kao više manje vjerojatne hipoteze, a zar ti neznaš, da su one upravo najglavnije gonilo, koje tjera znanost napried, bez njih je znanost kao orao bez krila ili ladja bez vjetra. Gdje bi danas osobito naravoslovje bilo, da ga nije kreševo različnih mnienja napried potisnulo? O tom nemože nitko dvojiti, komu je do napredka, ali valja i u mislih i u govoru i u pismu dobro lučiti najprije pojedine znanosti, zatim dokazanu istinu, zakonito čedo stroge znanosti od mnienja, koje može biti tako daleko udaljeno od istine, da ga ništa drugo neštiti nego volja onoga, koji ga je prvi zamislio.

Pogibeljno je za istinu, ako se mnienju, koje znanost nije jošte ni kao vjerojatnim proglasila, dodaju svaki

čas rieči: to je očevidno, to je jasno kao sunce, tomu može samo neznalica prigovoriti, sliepac nevidjeti itd. čega dakako pravi učenjak, koji samo istinu ljubi, i za njom cielom dušom teži, nikad učiniti neće, dapače iz njegovih ustiju, riedko se čuju i pravilni superlativi. Jošte veću štetu trpi neokaljena znanost, ako si koja nauka samo tim načinom put krči do ljudskoga srca, komu nije uviek istina povoljna i ugodna. Um traži istinu, a srce dobro; a kolik je upliv ljudskoga srca na ljudski um, svatko će lasno pogoditi, ako i nije vrstan dušoslovac. U čovjeku neživi samo viša spoznavajuća sila, da mirno i neodvisno istinu traži, nego je u njem živo ognjište tolikih prirodjenih nagona, čuvstva, strasti, gdje nevlada mir, nego tajna, vječna borba, u kojoj lasno i bludnja pobiedi. Što tko želi, uz ono rado i prianja. Naše misli neteku uviek mirno i bistro u pravoj strugi. Tko nepoznaje strašne duševne oluje, orkane i prevrate, kojim se nije lasno oteti? Danas se kao uviek razpravljaju nesamo majušni i nedužni problemi, od kojih neće nikoga glava zaboljeti, ako se pravo ili krivo riešavaju; nego danas se razpravljaju i zamašna, načelna pitanja, koja zasiecaju skoro u sve slojeve ljudskoga znanja, koja vuku u svoju struju skoro sva vrela iz kojih može istina ili bludnja poteći, koja se vežu i prepleću s ogromnom povorkom težkih misli, a jošte težjih umovanja, koja su glavni stoženi, o kojih visi ogromno čislo velikih istina ili velikih bludnja, koja drmaju i kreću ljudskim životom ili na bolje ili na gore. Kad se stavi na razpravu takovo zamašno i načelno pitanje, pogibeljno je i za istinu i za znanost i za napredak, ako se predsude i strasti ma bilo i nehotice ušuljaju, ako se razlozi jedne ili druge stranke dovoljno neuvaže, ako se dokazi ili težkoće mukom mimoidju, ako se misli krivo tumače, ako se načela svojevoljno bud stežu, bud raztežu. Ovake razprave zahtievaju nesamo veliko oštroumlje i uz to mirnu, trieznu i strpljivu istinu ljubeću

dušu, koje su riedke krieposti i vrline, nego traže mnogo predbježna i uzgredna znanja, mnogo vremena i napora, a k tomu sva pomagala, kojimi se put krči do osvjedočenja. Velika je pogibelj, ako se ovakovo pitanje prije vremena izvine iz ruku stroge znanosti, pa se brže bolje po ćudi kako se komu svidi ovako ili onako površno rieši, te se prenosi u pučkoj haljini kao nepobitna istina i medju one sudce, koji sami neće ili nemogu stroge iztrage voditi, već vole tudje misli slieditи i obožavati. Na sudištu stroge znanosti, gdje se takovo pitanje razpravlja i najbistrije se oko često smrkne i najvedrije čelo namršti, a što će učiniti on, komu je cielo lice uviek skoro oblačno? U tih dubljinah može se i najvrstniji um izgubiti, a što će učiniti onakav um, koji se jedva na površini drži? Toliku povorku uzročnim i logičkim vezom nanizanih misli jedva najjači duh nosi, a što će onakav duh, kojega jedna težka misao smuti i slomi? Najveći dusi godine i godine troše, dok razaberu, što se može na takovo pitanje sjegurno ili vjerojatno ili dvojbeno reći, pa često ostavljaju svojim potomkom, da oni dalje predu, vezu i pletu, dok se dodje do osvjedočenja, kao što zahtieva stroga znanost, a što će onaj u prilog znanosti i istini reći, koji je odmah gotov ili u vatru ili u boj, pošto si je jedva zapamtio bez truda i napora u jednom kratkom govoru ili članku samo neke debele crte od ciele ideje, kojoj se je na svoju sreću ili nesreću obvezao? Ugodno je mnogo znati, ali je težko mnogo učiti. Liepo je visokom se istinom ponositi, ali je težko ju tražiti. Slavno je za istinu vojevati, ali težko mnogo za nju žrtvovati. Uzvišeno je na vlastitih krilih dići se do nebeskih visina, gdje visoke istine svoj sjaj duhu odkrivaju, ali je težko čekati, dok krila narastu.

Logika oprezno i točno označuje uvjete, koji se zahtievaju, da se u znanosti može koja nauka krstiti

slavnim imenom hypoteze, a velika je šteta, ako si koja nauka, koja ni glavnih uvjeta nemože izpuniti, ovo ime nepravedno usvaja te krivim putnim listom lahkovjerne zavadja. Verus tragoedus falsus Hector. Svakako nije dovoljno za nauku, da bude hypotezom, ako nenalaziš u samih mislih nikakva protuslovlja, već mora protumačiti, ako ne gladko, to bar skladno one pojave, za koje se ona stavlja. Ja vam neznam ljepšega i boljega primjera nego je ona veličanstvena nauka u prirodoslovju, vam svim dobro poznata, koja sve više i više velikim oštroumljem i naporom učenjaka težkoće obara, i dan na dan vjerojatnija postaje, kojoj svi konačan uspjeh želimo, ona hipoteza, koju mi je moj bivši profesor astronomije utuvio u glavu, po kojoj sve tajne velike sile prirode, svjetlo, toplina, munjina, magnetizam, zatim suonitost, prionitost, dapače i kemička srodnost, napokon sama obća teža, što su uzrokom tolikim raznolikim i bezbrojnim pojavom, u veličanstvenoj prirodi, nisu posebne za se obstojeće čarobne ili mističke sile, nego te sve sile prirodne i dosljedno svikoliki njihovi pojavi imaju svoj obćeniti uzrok u različnom mekaničkom gibanju atoma: što se atomi giblju dvovrstnim gibanjem vrteć se oko svoje osi i mičući se od mjesta na mjesto. Svaku tvarnu česticu obkoljuje eter, koji se razprostire svikuda u neizmjernom prostoru kao nekakvo neizmjerno more, u kojem su utonuta svakolika veća i manja tjelesa u neizmjernih daljinah, nije ga moći ničim ograničiti, ničim njegovu prisutnost prieći, on je neizmjerno tanahan, što se može samo pomisliti, on je valjda skrajno razsulo materije. Svaku tvarnu česticu, rekoh, obkoljuje eter, koja eterička sfera je prama središtu redja, a prama površini gušća, ovo stanje dolazi odtuda, što se tvarna čestica vrti oko svoje osi. Ove eteričke sfere kao pojedina sriedišta neizmjerno su majušne, nu sastavljaju sve i veće sfere, u njihovu kolu plešu sva zemaljska i nebeska tjelesa, od najma-

njega praška, kojim vjetar pomeće, pa do najveće zviezde, pred kojom se naše oko muti, a pamet mrači. Svi su atomi po svojoj naravi podvrženi trajavosti, svaki ostaje sam po sebi u istom stanju tako dugo, dok ga koji vanjski uzrok nepromieni, da ga stavi ili u mir ili u gibanje. Svako novo gibanje proiztiče od prijašnjega već obstojećega gibanja, te ovo se mienja na različne načine, prelazi od jedne česti na drugo, raste i pada, koliko koje tielo na gibanju izgubi, toliko drugo dobi.

Mislim, danas nemože više nitko pametno protusloviti, premda jošte nisu sve težkoće poravnane, da svjetlo napokon nije ništa drugo, nego gibanje i to strašno brzo trepetanje čestica, od kojih je sastavljeno svjetleće tielo, a onda odtuda proiztičuće trepetanje eteričkih čestica, od kojih dosljedno nastaje talasanje etera, a sievajuća toplina jest u bitnosti jedno te isto, one sile se medjusobom samo tim razlikuju, što je svjetlost trepetanje eteričkih čestica stanovitom brzinom, dočim je brže ili laganije trepetanje, koje neima vlastitosti, da u nas pobudi vidjenje, toplina. Kad eteričke čestice tolikom brzinom trepeću, da u jednom trenutku učine 481 biljuna trepetaja, onda tek u oku nastaje skrajno crveno svjetlo; ako brzina trepetanja sve više i više raste, nastaje narančasto, žuto, zeleno, plavo svjetlo; ako čestice tolikom brzinom trepeću, da učine u jednom trenutku 764 biljuna trepetaja, nastane skrajne ljubičasto svjetlo. Kad se brzina trepetanja nalazi izvan ovih granica, da je veće nego ono, koje sačinjava ljubičasto svjetlo ili manje od onoga, koje sačinjava skrajne crveno svjetlo, onda nestane svjetla, te samo ostaju pojavi topline. Danas se nemože više dvojiti, da je pojavom magnetizma isti uzrok, koji je i pojavom munjine, te oni proiztiču iz jednoga te istoga vrela tako, da pojavi magnetizma nisu drugo nego pojedini slučaji munjine.

Nu jošte su mnoge težkoće, koje će bez dvojbe

znanost malo po malo svladati, dok bude posve jasno, da pozitivna i negativna munjina nije ništa drugo nego nenaravno stanje etera, ako se odviše sgustne ili razriedi, te u tom anormalnom stanju teži za ravnovjesjem. Ako nadje shodan put ili provod, onda kola poput tanahne tekućine velikom brzinom, te nastane munjevni potok i njegovi pojavi, ako se pako kolanje zaprieči, nastane munjevna napetost i njezini pojavi. Mnogo se jasnije tumači pomoćju eteričkih sfera ona velemožna sila, svaobća teža, po kojoj se svakolika tjelesa medjusobom privlače u obratnom razmjerju četvorne daljine i pravom veličine tjelesa, koja vlada u tom strašno velikom prostoru, u kojem se giblju ogromna nebeska tjelesa našega sunčenoga sustava, kojemu pripada i naša zemlja, te valjda ona vlada i u drugih bezbrojnih sunčanih sustavih. Jošte će mnogo vremena proteći, jošte će mnogi učenjak u samotnih noćih osiedjeti, dok se jasno i gladko svi pojavi i sve sile neživuće prirode na mekaničko gibanje eteričkih atoma stegnu, nu mi znanosti taj uspjeh i napredak želimo. Reći će mi tko, ti si bogoslovac, zar se neplašiš takve hipoteze? Ne. Jer onda će biti ne samo bogoslovu nego svakomu jasno, da sviet nije vječan, da su sve sile prirode ovisne, da gibanje atoma pukim slučajem nemože proizvesti tako uredni i skladni savez, gibanje bo svakoga pojedinoga atoma samo je po sebi skroz indiferentno i neopredieljeno, da stupi u ovaj ili onaj savez, da bude dionikom ove ili one sile, da se od njega i pomoćju drugih razvije u stanovitoj mjeri po količini i kakvoći ove ili one sile upravo tako, kako zahtievaju ostale sile i obstanak cieloga ovako po neoborivih zakonih uredjenoga svieta. Nu nije ovdje mjesto, da o tom govorimo. O tom razpravljam svojim učenikom na školskih klupih. Nije danas moja namjera izgubiti se u metafisiki.

U istinu mnoge su znanosti medju sobom uzko

spojene, medju njimi vlada veća manja suvislost. Danas neće nitko daleko dotjerati u kojoj znanosti, ako nuzgredno bar donekle nepoznaje sjegurne ili vjerojatne rezultate drugih znanosti, koje bud posredno bud neposredno uplivaju na onu znanost, koju on napose njeguje. Osobito mora svatko imati mudroslovne ideje podpuno izbrušene, te bar s njekimi mudroslovnimi načeli biti na čisto. Tko toga neima, neka se danas neusudi razpravljati težka, obsežna pitanja, jer će u borbi podleći; ali sjedinivši znanosti u svojoj glavi, koliko mu može duh nositi, nesmije ih medju sobom stvarno pomiešati. Mudroslovje tako je važno i nuždno za razvoj ljudskoga znanja, da si ja nemogu predstaviti učena čovjeka, koji se nezna kretati na mudroslovnom polju. Ako jošte komu nije jasno n. pr. imaju li općeniti pojmovi, na kojih se osnivaju sve znanosti, objektivnu vriednost? ako komu jošte nije jasno, je li principium causalitatis, na kojem se temelje sve stvarne znanosti, istinit? ako komu jošte nije jasno, nije li možda jest i nije jedno te isto? ako se tko jošte danas noć i dan trudi, kako bi sav sviet u praznu sjenu pretvorio, te napokon i ovu sienu uništio? ako jošte danas tko nastoji ogrnuti se plaštem skepticizma, idealizma, pantheizma, nihilizma, moći će punim pravom reći, mene nije nitko razumio, osim jednoga, i on me krivo razumio. Jer svakoj znanosti jest conditio sine qua non razum i njegovi zakoni, tko njega obori Kantovom kritikom, zadavio je već u kolievci sama sebe. Nu na sreću naš viek je odviše realan, da bi se dao takovom transcendentalnom mudrostju smutiti. Ja bih samo žalio naše mlade sile, ako bi se odviše trudile i umorile, da se popnu na ove bez dvojbe gorostasne ruševine. Ja bih samo žalio, ako bi tko opet na tu nesretnu misao došao, da je prava mudroslovna znanost zakopana u njemačkom transcendentalizmu, kojega će se naskoro sama Njemačka u tolikom napredku i po-

kretu naravoslovnih znanosti riešiti, ako ju nesvlada drugi extrem, absolutni materializam. Nu ja sam podpuno osvjedočen, da će upravo ta borba, koja se tako znanstveno, žestoko i od tako umnih zastupnika ondje u Njemačkoj vodi, utrti jedini pravi put metafiziki. Koliko je nuždno mudroslovje za razvoj znanja, toliko je pogibeljno, ako tko misli, da nam se je u obće i naprosto ovomu ili onomu mudroslovnomu sustavu obvezati, da ga valja u svem po svih skliskih i nepoznatih putevih sliepo bez svake vlastite kritike slieditи. Amicus Plato, magis amica veritas. Pogibeljno je i nedosljedno u znanosti jurare i verba magistri. Odtuda potiču mnoge predsude i bludnje, što se pojedine nauke u mudroslovju, bile one istinite ili vjerojatne, ili dvojbene ili lažljive na prosto ukupno krste imenom ovoga ili onoga sustava ili učenjaka, te se po tom obćenito bez svake razlike poprieko naglasuju i sude, prigrljuju ili zabacuju, brane ili progone. I ja držim, n. pr. da su posljednja počela tvari atomi, a ipak zato nisam Epikurejac. I ja mislim, da su atomi napokon jednostavni i neraztegnuti u prostoru, a ipak nebranim ni Boškovićevih punkta, ni Leibnitzevih monada, niti zagovaram s Fechnerom, da se udaljeni atomi medju sobom privlače ili odbijaju. I ja pobijam s Kantom ontologički dokaz za bitisanje božje, kojim je htio Anselmo Kanterburyski i poslje njega glasoviti Kartesij i Leibnitz iz samoga pojma o Bogu njegovo bitisanje dokazati, da nevriedi ništa, ali zato nisam ateus, niti imam zato što Kantu zahvaliti. I meni je mila i dražestna Laplace-ova nauka o postanku i razvitku našega planetarnoga svieta, ali ja i u njoj vidim, da je nekoč istinu rekao neumrli Newton u svojem djelu „Principia philosophiae naturalis“: Elegantissima haecce Sollis, Planetarum, Cometarum et stellarum fixarum compages nonnisi consilio et dominio Entis intelligentis et potentis oriri potuit. Hic omnia regit,

non ut Anima mundi sed ut universorum Dominus, et propter dominium suum Dominus Deus παντοκράτωρ dici solet. itd. I ja sam si složio jasne pojmove i načela o naravnoj etiki i o naravnom pravu, ali nikomu se nisam posve obvezao, već sliedim u znanosti samo ovo načelo: quantum probas, tantum vales, a kad neznam, sud sustegnem, pa mirno šutim, dok se opet što nova naučim.

Nečudim se, ako u družtvenom životu već sama laskava ili pogrdna imena, kojimi se ova ili ona nauka sretno ili nesretno nazivlje, za dovoljan razlog služe, da se ona nauka prigrli ili zabaci. Jer u praktičnom životu više vladaju čuvstva i želje nego hladna umovanja. Zato se okretni i praktični pisci rado tim oružjem služe, te znaju na pamet cielo pustoslovlje, koje može neuke smutiti. Ali je sramota za učenjaka, a šteta za znanost, ako i on tom mrežom privrženike hvata, ili se sam u nju ulovi. Mogao bi ovdje nanizat sijaset primjera. Njemu je n. p. dovoljno reći, ideja stvaranja jest mistička, nije znanstvena, pa mirna Bosna. Nu ako bi s menom ovako razmišljao, uvidio bi, kako je neznanstveno rečeno, da je ideja stvaranja neznanstvena. Mi smo osvjedočeni, da sviet stvarno bitiše, i da su njegove promjene stvarne. Jer skeptizam, koj o svakom znanju dvoji, i absolutni idealizam, koji sve uništuje, takovi su mudroslovni sustavi, koje ne samo logika iz znanosti izključuje, već uz nje nemože više biti govora ni o znanju ni o znanosti, dosljedno ni o vjerojatnosti, a kamo li o istinitosti ovih sustava. Ako pako sviet stvarno bitiše, te su njegove promjene stvarne, to nastaje nešto, što je stvarno. Ono dakle, što nastaje stvarno, sadržaje se njekim načinom u uzroku po nepobitnom načelu, svaki učinak ima svoj uzrok, koje sve objektivne znanosti priznaju, te ga može samo podpun nihilizam progoniti, komu se svaka znanost protivi, a i on sama sebe u samoj kolievci uništuje. U uzroku nemože se sadržavati

kao stvarno, jer bi već prije stvarno bilo, a ipak bi nastalo, što je očito protuslovje. Uzrok dakle ima tu vlastitost, da ono što u njem nije stvarno, što je dakle po sebi jošte ništa, proizvede da bude. Svako djelovanje vodi nas nuždno na neki pojam stvaranja. Stvaranje pako može biti dvovrstno, ili nastaje takovo biće, koje neobstoji za sebe, već se nalazi u njekom subjektu, koji je već prije bio, ili pako nastaje biće, koje podpuno za se obstoji kao substancija; što se zove u strogom smislu stvaranje (creatio — Schöpfung.) Ja dakle nevidim samo po sebi veće težkoće, kako bi mogla nastati nova substancija, nego je u tom, kako nastaje nješto stvarna u obće. Ovo potonje najstroža znanost zahtieva, zato nije dopušteno po strogoj znanosti ono prvo zabaciti, da može nova substancija nastati, samo s toga razloga, što nije moći prstom pokazati, kako to biva; osobito ako se razlozi navadjaju, za što ova ili ona substancija nemože od vieka o sebi bitisati. Dakle nepromišljeno ili bar pristrano govore oni mudroslovci, koji u napried zabacuju pojam stvaranja u strogom smislu kao pojam, koji se protivi strogoj znanosti, dočim svako stvarno djelovanje nješta bar slična pokazuje, a nije moći ni ovdje prstom pokazati, kako to biva. Meni nije jasnije, kako n. p. nastaje gibanje tvari, nego kako bi mogla nastati, tvar sama, ako mi tko jasne razloge navede, da tvar sama po sebi nemože od vieka bitisati. Ako pako tko misli, da je samo ono istina, što Spinoza ili koji drugi panteista uči, te se je skroz ovomu sustavu obvezao, nesmije bar reći, da je sve neznanstveno, što se protivi panteizmu, koji je po mojem sudu znanstveno odieven, ali nije ni najmanje istinit, već se u sama protuslovja razpline, ako mu skineš tamnu koprenu, u koju je zamotan, ako razbistriš tamne transcendentalne pojmove, kojimi svoju golotu prikriva. Kad se na pozorištu znanosti pojavi koja nova prie-

porna nauka sustavno složena, ili se koja stara opet iz groba na bolji život probudi, velika je sreća za znanost, ako se nitko neusudi stupiti na borište, dok nije pomno i točno proučio sav sustav, njegove činjenice, s kojimi računa, i njegove dokaze, na koje se oslanja, pa makar trajala ta nauka više godina. Velika je sreća za znanost, ako vidimo na borištu samo one borioce, koji mogu s najvišega vidika ciel sustav, njegova načela i dokaze motriti, te nepristrano opredieliti, koliko u ogromnoj povorci mislî i umovanjâ pojedine činjenice i pojedini dokazi vriede. — Velika je sreća za znanost, ako oni borbu vode, koji mogu točno uvjek lučiti, što valja dopustiti, a što valja zanijekati, a kad neznadu, da se nestide reći onu visoku misao — neznam —. Mnogi bi pisac znanosti najviše koristio, da ništa nepiše, ali je težko ljudsku taštinu o tom uputiti. Književnost našega vieka nije ni s daleka tako jedra, kao što je ogromna. Ja se nebi usudio tvrditi, čega ipak nesmijem zamjeriti glasovitomu Hyrtlu, kad je nepovoljno ocienio u svojoj Anatomiji (§. 5. st. 12. Izd. 11.), koliko n. pr. vriedi književnost histologije. Književnost već o pojedinih pitanjih danas je tolika, da ju može jedva pojedinac svladati, a kad tamo možeš se dan na dan načitati, a naučiti jedva toliko, koliko da si proučio samo jedno klasično o istom predmetu napisano djelo. Što je najgore, lasno se dogodi, da početnik ne samo zlatno vrieme badava gubi, nego duh leteć od jedne tudje misli na drugu, ostane uvjek viseć na površini tudjih misli, te mu u metežu mnogobrojnih misli i umovanja lasno svjetlo istine utrne. Danas n. pr. svatko zna, tko je iole izobražen, koliko se piše i govori o Darwinovu sustavu, kako se žestoko s obje strane vojuje, kako književnost dan na dan raste, ali ih neima mnogo, koji bi točno i svestrano poznavali pojedina načela, njihov značaj, njihovu vriednost. Neima ih mnogo, koji bi znali mirno

ocieniti pojedine činjenice, i koji se mogu zaključci iz njih izvoditi, a koji ne. Neima ih mnogo, koji bi znali triezno označiti granice, dokle se može razvoj organizma tumačiti činjenicami, koje sačinjavaju Darwinov sustav. Komu su načela i činjenice Darwinova sustava skroz i skroz poznate, koji je više godina marljivo razmišljao o pojedinih činjenicah i rezultatih, koje podaju naravoslovne znanosti, ako je uz to vrstan mudroslovac, lasno će lučiti dva glavna pitanja, koja nije smjeti pomiešati, ako želi s tim sustavom na čisto izaći: Jesu li Darwinova načela izključivo dovoljna, da sačinjavaju mudroslovno-naravoslovni sustav, koji bar kao vjerojatnom hipotezom tumači, — više bo neće nitko, ako je iole pametan i nepristran, tvrditi — kako se je tiekom vremena sam po sebi razvio slučajno posve mekaničkim putem sav organički sviet od najnižih i najjednostavnijih organizama, od Häckelovih monerâ, i jošte niže od protuplazma, napokon od puke atomičke materije, kako ju gledamo u neorganičkom svietu, pa sve do čovjeka obuhvativ sve redove, razrede, rodove organičkoga svieta? A čisto je drugo pitanje, možemo li Darwinovimi načeli kao poznatimi naravnimi faktori, koji su ovisni o nutarnjoj naravi obstojećega već organizma, donekle u užih ili najužih granicah, kako bi već nepristrana znanost dopustila, protumačiti razvoj organizma i njihove razlike? Tko nevidi, kolika je ogromna razlika, ako veliš, Darwinova načela su izključivo dovoljna, da si protumačiš postanak i razvoj svih živućih bića, koja danas na zemlji u tom redu, skladu i savršenstvu obitavaju, ili ako samo tvrdiš, Darwinova načela kao činjenice u naravi dovoljno pokazuju, da se organizmi u naravi donekle mienjaju i usavršuju; zato su stari zoologi ili botanici krivo označili njeke organizme kao posebne vrsti (species), ako su ovu rieč uzeli u tako strogom smislu, da one imaju posvema posebno prvobitno po-

rieklo, za koje može danas zoologija ili botanika oslanjajuć se na naravne činjenice, koje sačinjavaju Darwinov sustav, induktivnom metodom dovoljno pokazati, da su se one tiekom vremena razvile, te neimaju vlastito prvobitno porieklo. — Drugo je lice i smjer Darwinovu sustavu, ako tvrdiš, prvobitna tvar tako je plastično tielo, ako ju slučajno uhvate u svoje kolo načela Darwinova sustava, da ona iz nje malo po malo slučajno stvore sve i najsavršenije organizme, te napokon ista razumna bića, bez njih pako bi vladao u naravi podpuni chaos i razsulo; a drugo opet lice i smjer ima Darwinov sustav, ako samo tvrdiš, nutarnja tajna narav već obstojećega organizma tako je udešena, da se oni za svoj trajni obstanak i razvoj u skladu i redu s ostalimi bići toga svieta donekle služe i onimi naravnimi faktori, koji sačinjavaju Darwinov sustav. Tko sveudilj pozorno prati književnost o tom sustavu, kako pravi učenjaci dan na dan pojedine činjenice toga sustava razglabaju i izpituju, kako zahtieva stroga znanost, može se lasno osvjedočiti, kako triezna i nepristrana znanost sve više čisti i bistri, koliko vriede pojedine činjenice, te sve točnije opredieljuje, koji se iz njih zaključci mogu izvoditi. Dovoljno će mu biti, ako samo mirno i mudroslovnom oštrinom razmotri prepirku medju Vigandom, profesorom botanike na sveučilištu Marburžkom, i Jaegerom profesorom zoologije na politehniki u Stuttgartu. Neće više dugo trajati, te će se jasno vidjeti, što vriedi Darwinov sustav u zoologiji i botaniki, a što vriedi, ako se stavi kao obćeniti mudroslovno-prirodoslovni sustav o postanku cieloga organičkoga, da nereknem i neorganičkoga svieta. Sam Darwin riešavajuć čedno prigovore Nägeli-ove i Miwartove, kako dolikuje učenjaku, sada dopušta, da se nalaze u organizmih česti i svojstva, kojim valja tražiti uzrok u nutrnjoj naravi organizma, a ne u naravskom izboru, u borbi za obstanak. On priznaje, da

se je u prijašnjih izdanjih svoga djela premalo na to obazirao. Isto tako, ako u toj ogromnoj razpravi prispodobiš prigovore i odgovore dakako onih učenjaka, koji nisu u znanosti ono, što su u glasbi pučki pjevači, opazit ćeš, da Darwinov sustav ni s daleka neizgleda tako gorostasan, kako ga slikaju na račun puke fantazije, oni mudroslovci, koji žele načelno, išlo ne išlo, kroz sve slojeve ljudskoga znanja najstroži materijalizam provesti; a s druge strane nije takovo strašilo, da nam valja uši začepiti, kad njegovo ime čujemo. On će zoologiji i botanici čedno donekle služiti, ali neće nikad u sveobćem prirodoslovju ili mudroslovju kraljevati. Činjenicami, koje sačinjavaju Darwinov sustav, moći će zoolog ili botanik pokazati, kako naravski izbor u borbi za život upliva na neki samo razvoj organizma, n. pr. na različne boje, na čvrstoću ustroja, na jakost mišica, na dužinu perja, na veličinu korienja, na dlaku, na veće ili manje udo i na druge slične organičke promjene, te će u različnih organizmih n. pr. golubova, pasa, buća itd. naći, da su to promjene organizma, koj se zove columba livia, canis familiaris, cucurbita pepo. Ali zato neće nikad moći mudroslovac tim načinom pokazati, da je i čovjek, razumno biće, sa svimi svojstvi i vrlinami, istim putem ugledav sviet, da se je slučajnim gibanjem puke materije u kolu Darwinovih načela razvila ljudska narav, kako ju poznaju sve one znanosti, kojim je ona predmetom. Darwin je pokušao više kao mudroslovac nego li prirodoslovac i na to obsežno polje svoj sustav prenieti, ali budimo iskreni vrlo slabim uspjehom.

Darwinu jošte nije za rukom pošlo, da protumači, kako su se razvile drugotne manje tjelesne razlike, n. pr. goloća ljudskoga tiela, mužka brada, kosa na glavi, boja ljudske kože itd. Nebi čovjek svojima očima vjerovao, kako je već ovdje Darwin slabo mogao uspjeti, kako silovito i svojevoljno nateže amo tamo načela, da

protumači njeke samo spolne razlike pripisujuć njihov postanak borbi spolne ljubavi, česa ona očevidno učinila nije, kako nam Darwin predstavlja, premda tolikim trudom i pomnjom brani i zagovara uzročni upliv te činjenice na razvoj organičkih bića, da ona veći dio cielog djela o postanku čovjeka zaprema. Nu da se nebi tko na nas radi pristranosti potužio, navedimo ovdje samo sud onoga, koji je najučeniji branilac Darwinova sustava, najveći inače štovalac Darwinovih misli i najoštriji zagovornik Darwinovih načela. Učeni stručnik Jaeger (In Sachen Darwins. S. 136 i S. 172) veli: da mu Darwin nije ni najmanje zadovoljio, tumačeć uplivom spolne ljubavi goloću ljudskoga tiela, mužku bradu, boju ljudske kože itd., da se očevidno nedaju ni naravskim ni spolnim izborom u borbi za život ove spolne razlike protumačiti; dapače očito priznaje, da medju svimi Darwinovimi članci najmanje ga zadovoljava onaj, koji radi o postanku čovjeka, te napokon dodaje, da to isto valja i o Häckelu. Nije sada shodno, da ovdje razpravljam o tom sustavu, to činim na drugom mjestu. Ovdje ga samo zato spominjem, da pokažem, kolika je šteta za napredak, ako se ili od neznanja li od samovolje u svačem do skrajnosti pregoni.

Najvažniji uvjet, o kom ponajviše visi napredak našega sveučilišta, jest onaj isti, za kojim svekolike i malene i velike ljudske zadruge uzdišu, da vladaju one družtvene krieposti, od kojih se nuždno radja bratinska sloga, da nas nadahne onaj duh, koji spaja umove i srca k istomu cilju, k pravoj duševnoj prosvjeti, koja nagradjuje svakoga člana neuvelim viencem slave. Ako su druge ljudske zadruge radi sebičnih, stranačkih i materijalnih koristi viečnoj pogibelji izvrgnute, da ih nesloga nepotrga, neslomi, neuništi, tomu podmuklomu crvu, koji izjeda družtveni život, može se najlaglje sveučilište, ta uzvišena zadruga plemenitih duhova, oprieti. U našoj zajednici neima mjesta sirovoj sili, najvećoj protivnici dužnosti i prava dosljedno i slobode, na kojih počiva zadružni život, nego u njoj vlada ona moralna sila, koja niti komu nepravednim nasiljem osvjedočenje nameće, niti ga komu otimlje. U našoj zajednici se nediele ona dobra, koja su po sebi malena, a za njimi bezbrojna srdca uzdišu, i bezbrojne ruke posižu, nego se diele ona dobra, koja čim se više diele, tim sve veća rastu.

I u našoj zajednici radjaju se borbe, ali dok se ideja s idejom bori, dok se razlog razlogom pobija, dok se nauka s naukom ogleda, zato neprestaje iskrena ljubav, čast i poštenje članova, svakoga bo oživljuje ista nada, da u toj duševnoj borbi mora napokon istina pobiediti. U toj zajednici može sigurno uz naučnu nesnošljivost živjeti i cvasti gradjanska snošljivost, a tko nepojmi ove velike razlike nije vriedan, da bude članom ove visoke plemenite zajednice. Istina svaka nauka, makar loša i pogubna bila, ide zatim, da čim više privrženika steče, i čim više protivnika obori. Ona se obično staplja s cielim ljudskim životom. Ona prodira u krv i kosti svojih privrženika. Ona se hvata svih povoljnih sredstva, kojimi si put krči, koja mogu lasno osobnu slobodu povriediti. Ona se neda lasno lučiti od duha, koji ju nosi i u kojem živi. Ona može biti sjeme, koje radja ili mnogo dobra ili mnogo zla čovječanstvu. Ali kad ona stupi u sveti hram znanosti, kad ju uhvate u svoje kolo oni plemeniti dusi, koji istinu traže, od nje i radi nje živu, bar se ovdje svi nadamo, da će se o njoj nježno i oprezno, zrelo i triezno, savjestno i pravedno suditi, imajuć uviek sve pred očima, što ju preporuča ili progoni.

Velika i slavna biti će ova naša duševna zajednica, ako bude uviek nepristrano sudište istine, ako bude uviek nepodmitljivo utočišće prava, ako bude neoskvrnuto svetište kreposti i slobode, ako bude živo vrelo bratinske ljubavi

i sloge, ako bude najjače svjetlo pra
budu sve nas uviek pratile svete rieči: in necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas. Onda će se punim pravom reći: Živila naša djevičanska Alma Mater!! Napokon srdačno vam zahvaljujem, koji ste me odlikovali prvom akademičkom časti; zahvaljujem visokoj našoj zemaljskoj vladi, koja me je blagoizvolila potvrditi; zahvaljujem svomu prevriednomu predšastniku bivšemu rektoru dr. Stjepanu Spevcu, za tolike trude i žrtve, koje sveudilj ulagao za napredak našega sveučilišta; zahvaljujem vam svim svietla i visokoštovana gospodo, koji ste svojom prisutnošću ovu svetkovinu uveličali. Uzdam se u iskreno prijateljstvo i pomoć svojih visokocienjenih drugova i ciele sveučilištne zajednice, da sjedinjenimi silami napreduje, raste i cvate prvo hrvatsko sveučilište Franje Josipa I. na slavu i korist našemu narodu.